

Centralne Muzeum Jeńców Wojennych

NIEWOLA I NADZIEJA

KORESPONDENCJA WOJENNA
ANDRZEJA I KRYSZTYNY MYSTKOWSKICH

Opracowanie
Anna Matuchniak-Mystkowska
Jan Mystkowski
Piotr Stanek

Opole 2018

Recenzje wydawnicze
prof. dr hab. Danuta Kisielewicz, UO
dr hab., prof. UW Wojciech Pawlik, UW

Redakcja i korekta
Joanna Balcerak

Korekta II
Maria Szwed

Tłumaczenia streszczeń
na język angielski: *Małgorzata Targowska-Marinus*
na język francuski: *Anna Matuchniak-Mystkowska, Norbert Bandier*
na język niemiecki: *Agata Dutkiewicz*

Skład
Janina Drozdowska

Przygotowanie okładki
Marek Krajewski na podstawie projektu *Janusza Młynarskiego*

Publikacja współfinansowana ze środków
Urzędu do Spraw Kombatantów
i Osób Represjonowanych

© Copyright by Centralne Muzeum Jeńców Wojennych,
Anna Matuchniak-Mystkowska, Jan Mystkowski, Piotr Stanek, 2018

ISBN 978-83-61801-34-4

Druk
Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża w Opolu
45-007 Opole, ul. Katedralna 8A
tel. 77/44 17 140
www.drukujunas.eu

Nakład 400 egz. Objętość 26,75 ark. druk.

Pamięci Jeńców Wojennych i ich Bliskich

SPIS TREŚCI

WSTĘP (<i>Violetta Rezler-Wasielewska</i>)	7
I. HISTORIA OFLAGÓW II B ARNSWALDE I II D GROSS BORN (<i>Piotr Stanek</i>)	11
1. Obozy jenieckie Wehrmachtu w czasie II wojny światowej	11
2. Oflagi II B Arnswalde i II D Gross Born	14
3. Podsumowanie	28
II. OFLAGI W ŚWIETLE DOKUMENTÓW OSOBISTYCH – ANALIZA SOCJOLOGICZNA (<i>Anna Matuchniak-Mystkowska</i>)	31
1. Oflagi w literaturze historycznej i wspomnieniowej	31
2. Dokumenty osobiste i analiza biograficzna	35
3. Bohaterowie opowieści i historie rodzinne	38
4. Teoria listu i praktyka badawcza	40
5. Listy obozowe	44
6. Listy z domu	55
7. Podsumowanie	58
III. ANDRZEJ MYSTKOWSKI. LISTY Z OFLAGÓW – NIEWOLA I TĘSKNOTA (<i>oprac. Anna Matuchniak-Mystkowska, Jan Mystkowski</i>)	63
IV. KRYSZYNA MYSTKOWSKA. LISTY Z DOMU – WIARA, NADZIEJA, MIŁOŚĆ (<i>oprac. Anna Matuchniak-Mystkowska, Jan Mystkowski</i>)	187
EPILOG (<i>Anna Matuchniak-Mystkowska</i>)	343
BIBLIOGRAFIA	349
ABSTRACT	356
RÉSUMÉ	358
ZUSAMMENFASSUNG	360
NOTY O AUTORACH	362
SPIS ILUSTRACJI	367
ILUSTRACJE	373

WSTĘP

Oddajemy do rąk Czytelników nową pozycję w serii, która została stworzona przez Czesława Wawrzyniaka, dyrektora Centralnego Muzeum Jeńców Wojennych w latach 1990–2002. Twórca serii zatytułował ją „Jeńcy Wojenni 1939–1945. Fakty, Dokumenty, Sylwetki”. Za jej cel nadrzędny uznał popularyzację mniej znanych faktów i dokumentów dotyczących losów polskich jeńców w czasie II wojny światowej. Ale nie tylko: także ludzi kultury, sztuki i działaczy społecznych oraz politycznych. Chciał, aby poszczególne publikacje miały popularnonaukowy charakter, który godzi naukową ścisłość faktów i krytyczną analizę materiałów źródłowych z przystępną formą wykładu. By całość uzupełniały oszczędne przypisy i informacje bibliograficzne, a wzbogacał możliwie obszerny i interesujący materiał ilustracyjny.

W ten sposób ukazały się cztery charakterystyczne, niewielkie w formie, książki w białych okładkach z mocno kontrastującym, wyrazistym kolorystycznie grzbietem i własnym, rozpoznawalnym logotypem na jednej z pierwszych stron: jaskółką wznoszącą się – mimo drutów – do lotu (projekt znaku i okładki wykonał opolski plastyk Janusz Młynarski). W takiej oprawie graficznej czytelnikom zostały przedstawione wojenne losy osób ważnych dla Polski i Śląska Opolskiego: Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego (1993), Hanka Ordonówny (1996), Józefa Becka (1997) oraz Romana Horoszkiewicza (2003).

Książka *Wiara i nadzieja. Korespondencja wojenna Andrzeja i Krystyny Mystkowskich*, która ukazuje się w serii „Jeńcy Wojenni 1939–1945. Fakty, Dokumenty, Sylwetki” po długiej przerwie, różni się od swoich poprzedniczek. Nade wszystko jest to opracowanie monograficzne, skupione na – wymienionych w tytule serii – dokumentach, a konkretnie, na wojennych listach małżonków Andrzeja i Krystyny Mystkowskich, kolekcji wyjątkowej, należącej do najobszerniejszych i najbardziej kompletnych w Polsce wśród dotychczas ujawnionych, od 2014 r. przechowywanej w zbiorach Centralnego Muzeum Jeńców Wojennych. Jej publikowaną w książce część tworzy 226 listów męża, polskiego jeńca w niemieckiej niewoli oraz 360 listów żony, Polki mieszkającej podczas II wojny światowej wraz z małym synkiem w Skierniewicach (Generalne Gubernatorstwo), która zaangażowała się w ruch oporu. Publikacja ta jest dużo bardziej obszerna i ma większy format niż jej poprzedniczki.

Istotą książki, jak i wcześniejszych pozycji w naszej serii, są zatem losy konkretnych ludzi, Polaków w latach 1939–1945. Jednak nie jest to już jedna postać, lecz małżeństwo. Jego losy są reprezentatywne dla innych polskich rodzin, rozdzielonych wpieryw wrześnieowymi walkami 1939 r., następnie niewolą Wehrmachtu bądź NKWD. W *Wierze i nadziei. Korespondencji wojennej Andrzeja i Krystyny Mystkowskich* jest to niewola i okupacja niemiecka, jednak wiele istotnych kwestii ogólnej natury pozostaje wspólnych i charakterystycznych dla niemałej liczby rodzin, zamieszkujących w tym czasie nasz kraj, z których mężowie, ojcowie, synowie – żołnierze zostali internowani w obozach jenieckich.

Wzruszające: *Krysińko Najmilsza Moja!, Moje Ty wszystko!, Kochanie Moje!* czy *Jędrusiu ukochany mój, najdroższy, jedyne! Jędrusieńku Ukochany, Najmilszy!*, które rozpoczynają każdy z listów tu prezentowanych, są wyrazem bardzo osobistej perspektywy. W trakcie czytania korespondencji Mystkowskich poznajemy dwa światy z lat 1939–1945 – niewoli i okupacji. W obu znajdziemy prawie wyłącznie codzienność, z jej małymi lub dużymi problemami oraz radościami. Te dwa obrazy są jednak odmienne i – z pewnością – do końca niepoznawalne nie tylko dla nas, dziś, ale przede wszystkim wtedy dla samych piszących. Obozowa cenzura znaczonego charakterystycznym stemplem *Gepprüft*, troska męża o żonę, żony o męża, i ich wyraźnie niepełny, bo indywidualny, fragmentaryczny ogląd sytuacji, wprowadzają Czytelnika w atmosferę lat wojny. Uświadamiają z jednej strony wymiar rozłąki, a z drugiej wartość korespondencji, wówczas jedyne mostu dla myśli i uczuć rozdzielonych małżonków – dziś świadectwa dramatu II wojny światowej, źródła historycznego.

We właściwym odczytywaniu tego cennego i interesującego źródła pomagają autorzy opracowania: socjolog prof. dr hab. Anna Matuchniak-Mystkowska (Uniwersytet Łódzki) i jej mąż Jan Mystkowski, syn Andrzeja i Krystyny Mystkowskich, oraz historyk dr Piotr Stanek (Centralne Muzeum Jeńców Wojennych). Dwoje spośród nich, dr P. Stanek oraz profesor A. Matuchniak-Mystkowska, przygotowało zwarte wprowadzenia – historyczne i socjologiczne. Ułatwiają one lekturę wojennej korespondencji. Pierwsze przybliży historię oflagów II B Arnswalde i II D Gross Born, z których Andrzej Mystkowski wysyłał do żony karty i listy, i osadza te obozy w jenieckiej strukturze Wehrmachtu w sposób umożliwiający zrozumienie jej specyfiki. Drugie natomiast przygotowuje Czytelnika do samodzielnej interpretacji korespondencji. Całość uzupełnia *Epilog*, dzięki któremu znane są również powojenne losy jej bohaterów.

Książka jest wydana dzięki finansowemu wsparciu Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych. Autorzy i wydawca składają na ręce, kierującego nim, Jana Józefa Kasprzyka, serdeczne podziękowania.

Violetta Rezler-Wasielewska